

BUITEN

30^E JAARGANG N^O. 40

ZATERDAG 3 OCTOBER 1936

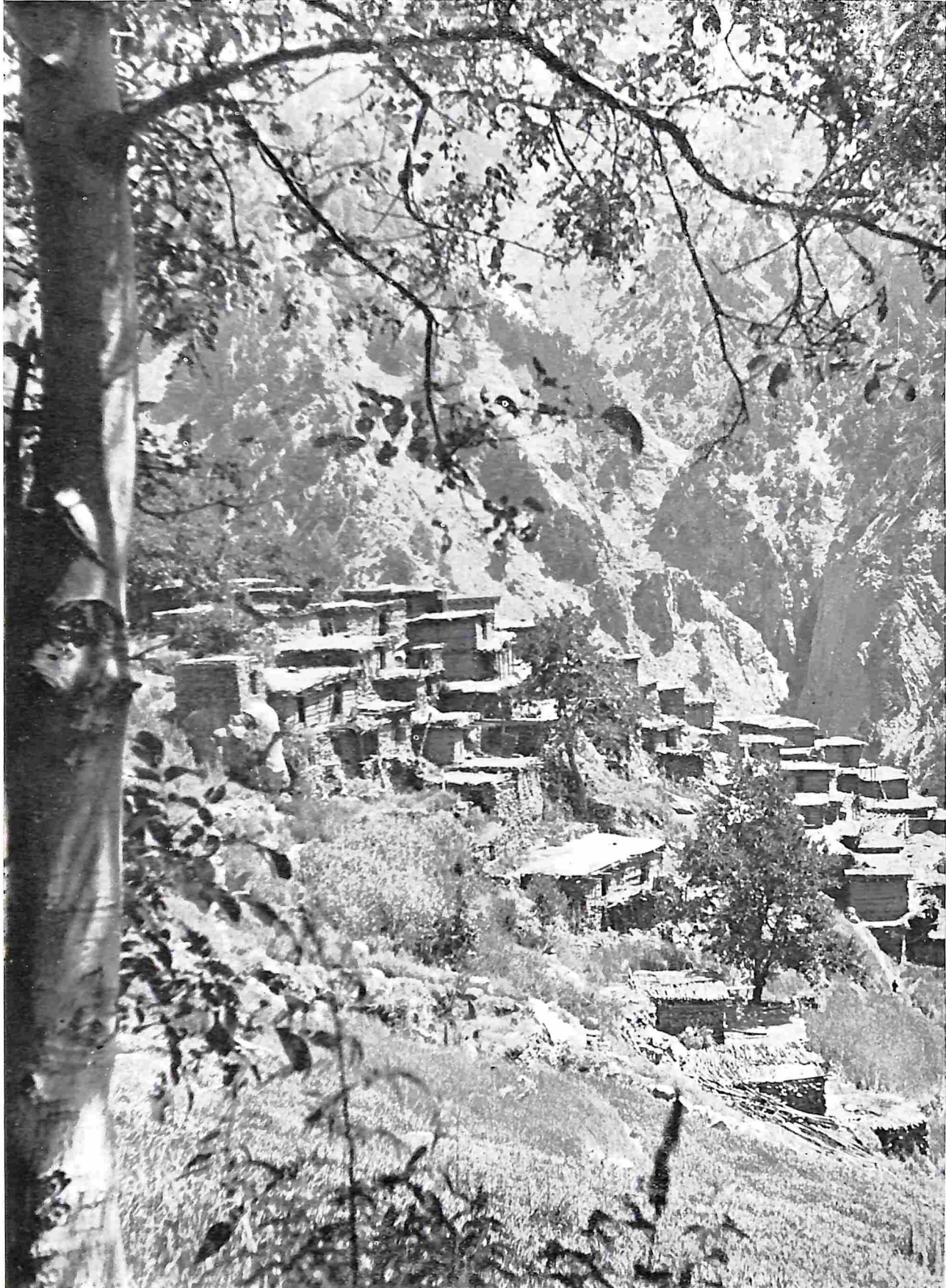

Foto dr. A. Herrlich

HET DAL PAPROK IN HET DAL GRAMA IN OOST-NOERISTAN
(BIJ HET ARTIKEL: „IN NOERISTAN”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE DOORNSTRIJK, DOOR HANS ALBRECHT MOSER	BLZ. 470—471
IN NOERISTAN (GEÏLL.), (SLOT) DOOR Dr. A. HERR- LICH	BLZ. 469, 472—474
MOLENS (GEÏLL.), DOOR F. KOSTER (I)	BLZ. 473—476
DE OEHOE EN DE HUTJACHT (GEÏLL.), DOOR A. B. WIGMAN	BLZ. 476—477
OUDE HAARDPLATEN (GEÏLL.), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 477—479
DE VUURPIJL, EEN FRAAI BLOEIENDE VASTE PLANT (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 480

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar Rokin 74—76, Amsterdam. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten is verboden.

DE DOORNSTRIJK

DOOR HANS ALBRECHT MOSER

ENKELE jaren geleden was ik voor mijn gezondheid aan de Riviera", begon mijn Russische vriend zijn verhaal. „Ik ging nogal dikwijls wandelen, nu eens langs de zee, dan weer de bergen in. Op deze wandelingen ontmoette ik herhaaldelijk een heer, die iets bijzonders over zich had. Hij was lang, slank en altijd even elegant gekleed: grijs flanelen costuum, grijze bolhoed, een bonte das en lange gele schoenen met lakpunten. Bij regenweer droeg hij een donker-violette regenjas; was het alleen maar regenachtig, dan droeg hij die jas keurig opgevouwen over zijn schouder. Zijn gang was heel waardig, maar hij had ongedurige oogen, zooals iemand, die altijd aan iets anders denkt dan aan zijn omgeving. Deze oogen in het bleeke gezicht met den zwarten, glanzenden spitsen baard, zijn waardigheid, zijn elegance, dit alles maakte hem tot een figuur, die men wel moest opmerken. Kwam ik hem tegen op een wandeling in het gebergte, dan was hij steeds alleen; ontmoette ik hem op de Promenade aan zee, dan was hij meestal in gezelschap van knappe vrouwen. Maar ook wanneer hij in levendig gesprek was met een dame, was hij met zijn gedachten ergens anders. Dat zag misschien niet de dame, maar ik wel. Want wanneer een interessante man een dame het hof maakt, ziet de laatste gewoonlijk niets.

Op zekeren dag maakte ik mijn wandeling samen met een vriend, die voor het seizoen daar een villa gehuurd had. We volgden een voetpad langs een der bergen en hadden een schitterend uitzicht over de zee. De berg had veel insnijdingen, waar de weg doorheen kronkelde. Toen wij zoo'n ravijn ingelooopen waren, zagen wij aan den anderen kant daarvan den interessanten heer den hoek omslaan.

„Wie is die man ginds toch?”

Mijn vriend keek. „Dat is baron Mannsbach. Hij bekleedde vroeger een hoogen post aan het hof van den Tsaar en woont tegenwoordig te Parijs. Ik ken hem heel goed”, voegde hij er een beetje trotsch aan toe, „zal ik jullie aan elkaar voorstellen? Hij is een ontwikkelde, interessante man”.

„Ja, graag”, antwoordde ik, want ik voel me altijd aangetrokken tot interessante menschen. Je ontmoet die maar al te zelden.

Wij gaan verder, mijn vriend zwijgt: ik veronderstel, dat hij de voorstelling voorbereidde. Wij naderen baron Mannsbach en de plek, waar de weg over een beekje leidt; de baron is er het eerst, is met twee groote, maar elegante stappen aan den overkant en staat met opgeheven hand voor ons.

„Mon cher Docteur!” begroet hij mijn vriend en stort een woordenstroom over hem uit, waarvan ik slechts onthouden heb, dat het een prachtige dag was en hij zich gelukkig achtte mijn vriend te ontmoeten.

Mijn vriend is eveneens verheugd en stelt ons dan aan elkaar voor:

„Alexander Werensky — Freiherr von Mannsbach”.

De baron maakt een vormelijke buiging, niet te diep, niet te klein, precies goed; ik neem mijn hoed af en maak ook een compliment. Toen ik mijn hoed weer wilde opzetten, kon ik hem niet omlaag krijgen; hij was boven me blijven hangen. Ik trok, het ging niet en ik zag, dat de beide anderen glimlachten. De hoed zat gevangen tusschen twee takken van een grooten doornstruik.

Von Mannsbach trad op me toe en zei hoffelijk: „Ik mag u zeker wel even helpen, anders gaat uw mooie hoed nog stuk”.

„Uw mooie hoed” — dat ergerde me een beetje; het klonk als neerbuigend in den mond van iemand, die een mooien hoed heeft, tegen iemand die geen mooien hoed heeft.

Voorzichtig greep hij met duim en wijsvinger van elke hand een tak en trachtte ze uit elkaar te buigen.

„Ziet u wel, de doornstruik protesteert tegen de eer, die u mij bewezen hebt”.

Ik dacht op dat oogenblik nog niet aan zoo'n protest, maar vond het een heel belachelijke situatie, dat mijn hoed bij de voorstelling in een doornstruik was blijven hangen. Een oogenblik keek ik mijn vriend aan; hij glimlachte, maar ik geloof meer om de jovialiteit van von Mannsbach. Dat sommige menschen het toch altijd zoo bijzonder vinden, wanneer zij een hooggeplaatst personage een gewoon werkje zien doen, dacht ik en trok een beetje geërgerd mijn hoed uit de doorns.

„Ik dank u voor uw hulp”, zei ik beleefd.

Hij wuifde gracieus met de hand en zeide enkele geestige woorden over merkwaardige voorvallen in het leven. Wij namen afscheid van elkaar en ieder zette zijn wandeling voort.

Nog eenige keeren keek ik naar hem om. Met steeds gelijk blijvende waardigheid zette hij zijn wandeling door het stille kastanjesbosch voort en wuifde zich met zijn mooien grijzen hoed koelte toe. Langzaam, bijna majestueus waaierde hij, als een grande dame in een loge.

Een poosje liepen mijn vriend en ik zwijgend naast elkaar voort. Ik vormde mijn kritiek op den Freiherr en mijn vriend bemerkte dat en zweeg. Je kunt eigenlijk als algemeen geldende regel zeggen, dat wanneer een vriend ons aan een kennis van hem voorgesteld heeft en we zijn later weer alleen, we steeds zwijgen. En des te langer zullen

we zwijgen, naarmate onze vriend tevoren zijn kennis meer opgehemeld heeft.

Eindelijk vroeg mijn vriend: „Hoe is von Mannsbach je bevallen?”

„Noch goed, noch slecht”, antwoordde ik, „maar heb je erover nagedacht, wat het beduidt, dat mijn hoed in dien doornstruik bleef hangen?” Het was zoo'n groot toeval, dat, hoe langer ik erover nagedacht, hoe minder ik het als een toeval beschouwde.

Mijn vriend keek me eens van terzijde aan en moest toen lachen om mijn diepzinnige vraag.

Van dien dag af maakte von Mannsbach, telkens wanneer ik hem ontmoette, een vroolijke toespeeling op den doornstruik. Maar zijn vroolijkheid kwam niet voort uit een vroolijk gemoed; zij was gemaakt, dat zag ik goed genoeg. Wij hebben nu eenmaal een scherpen blik voor het gemaakte in onzen medemens. Den eenen keer begroette hij me met de woorden: Hier komt de man van het doornbosch; een anderen keer zei hij bij het weggaan: Past u vooral op doornstruiken.

Dit begon me te vervelen. Waarom heeft hij het daar toch telkens over? vroeg ik me af. En ik moest aldoor pessimistischer aan den Freiherr denken. Elken keer, dat ik hem ontmoette, nam ik mijn hoed een beetje minder diep af en op een goeden dag bleef mijn hoed op mijn hoofd. Hij klopte me op den schouder en trachtte vaderlijk te zeggen:

„Wel, jongeman, u bent zeker bang, dat uw hoed aan een doornstruik kon blijven hangen, niet?”

Ik keek omhoog en antwoordde droogjes: „Er is er geen”.

Hij keek ook omhoog en zei ironisch: „Inderdaad, er is er geen”.

Zwijgend keken wij elkaar enkele oogeblikken aan. Toen zei ik:

„Maar kunt u me zeggen, wat het beteekent, dat mijn hoed verleden in de doorns bleef hangen?”

Een oogeblik was hij een beetje verward, toen deed hij, alsof hij het een goede grap vond, ernstig op een sprookje in te gaan, deed een stap naar me toe en zei op gewichtige toon:

„Ziet u, daarover heb ik nu ook nagedacht”.

„En tot welke conclusie bent u gekomen?” vroeg ik.

„Dat zal ik u zeggen”, antwoordde hij en trachtte een komisch bedenkelijk gezicht te zetten, „de doorns hebben ertegen geprotesteerd, dat u mij groette. De struik vond dat ik de eer van uw groet niet waard was. Wat vindt u daarvan?”

Dat had hij al eens gezegd en daarom was er voor mij geen twijfel aan, dat hij het doornbosch doorzien had.

Hij deed een stap achterwaarts en keek me in spanning aan, als had hij een goede grap verteld. Hij had echter geen grap verteld, maar de waarheid.

Rustig antwoordde ik: „Ik geloof dat de struik gelijk had; hij heeft u doorzien. Hij u en u hem”.

Hij richtte zich op als een pauw. Het is altijd een slecht teeken voor iemand, wanneer hij bij een belediging zich hoog opricht. Men kan met de vuist antwoorden, of met den revolver, of met verachting, mijnentwege zelfs met een proces — maar niet door je op te blazen. Begrijp je wat ik bedoel? Nee, je begrijpt me niet, maar dadelijk zul je 't wel snappen.

„Oho, jongeman!” riep hij uit en werd bijna

twee keer zoo lang, „u schijnt niet te weten, tegen wien u spreekt. Maar ik hoop, dat u een grapje maakt, hahaha!”

„Neen”, antwoordde ik, „ik maak geen grapje”.

Toen keerde hij zich om, hief de hand op als wilde hij een aria gaan zingen en riep uit: „Prachtig, werkelijk prachtig!” Hij lachte nog een paar keer luid tegen de lucht en liep met trotsche stappen verder. Had hij vleugels gehad, hij was weggeruischt.

Ik bleef staan en keek hem nog even na. Hoe verder hij kwam, hoe meer medelijden ik kreeg met zijn pogingen, trotsch te doen. Je bent toch maar een armzalig mensch, dacht ik.

Den volgenden dag ontmoette ik hem voor het laatst. Dezen keer herinnerde hij me niet aan den doornstruik, want hij stapte juist met een politie-agent aan elken kant naast zich in een auto. Zijn handen waren geboeid, zoodat het hem moeite kostte, in te stappen. Achter den ingang van het hôtél, waar hij uit kwam, en achter de groote ramen daarnaast stonden gasten en kelners door elkaar en drukten nieuwsgierig hun neuzen tegen de ruiten. Nieuwsgierigheid maakt solidair.

Ik liep langs den auto en nam voor den ‚baron’ even hoffelijk als den eersten keer den hoed af. Dezen keer werd de hoed niet door een doornstruik in de lucht gehouden, want dezen keer groette ik een arm man, die voor allen moest boeten.

Denzelfden avond las ik in de courant, dat het de politie gelukt was, den lang gezochten internationalen hotelrat en oplichter Fritz Kurinsky te arresteren op het oogenblik, dat hij wilde vertrekken. Hij had namelijk zich in laten schrijven onder den naam van Freiherr von Mannsbach en was reeds langen tijd door de politie geschaduwd. Het onderzoek zou uitwijzen, of en in hoeverre hij nog aan andere misdrijven, bijvoorbeeld een geheimzinnige moordzaak, die eenigen tijd tevoren de gemoederen te Parijs in opwinding gebracht had, medeplichtig was. Zoo ongeveer schreef de krant.

Je ziet”, besloot mijn vriend, „de doornstruik had gelijk. Er zat werkelijk iets mystieks in”.

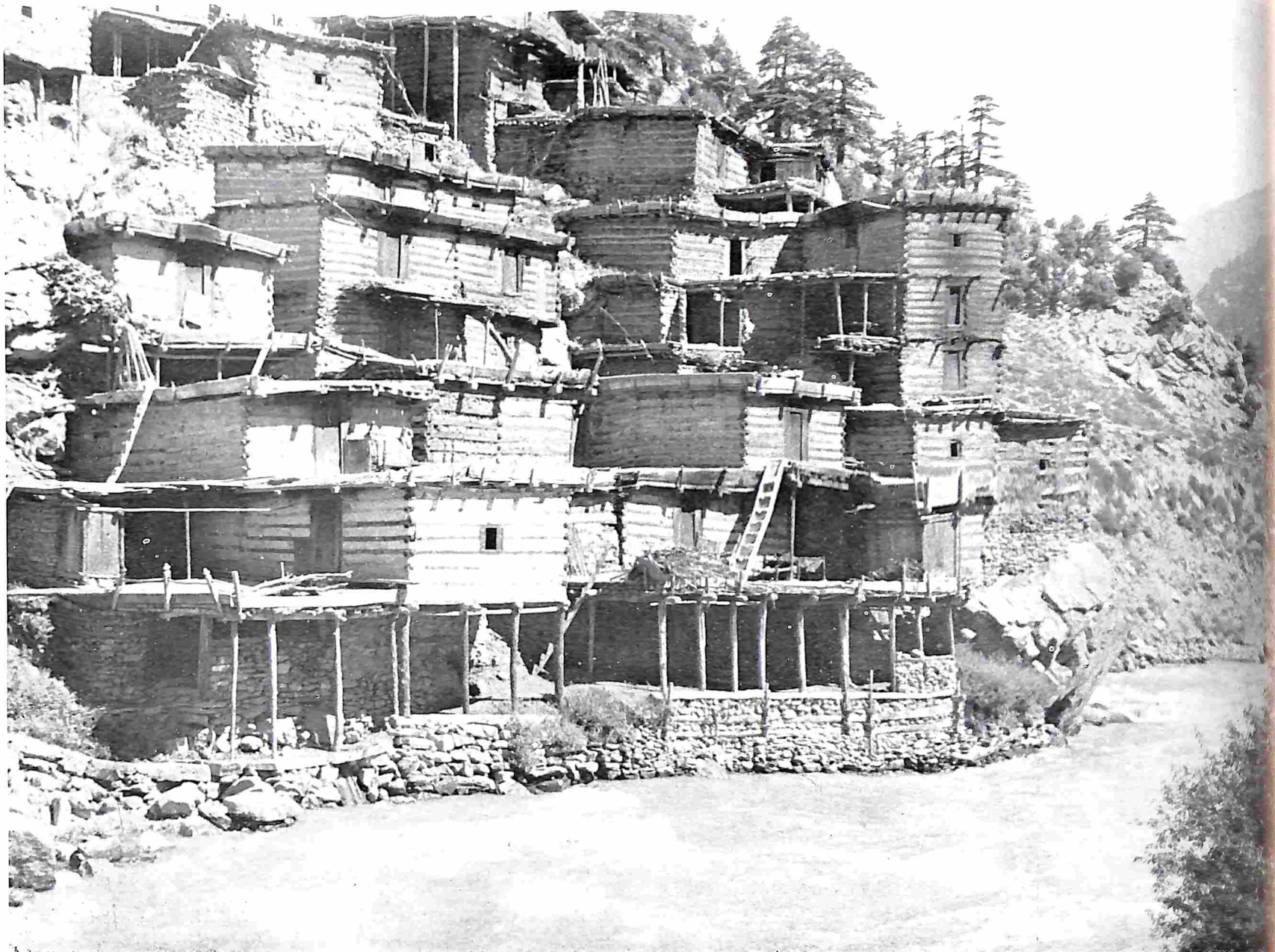
„Dat mystieke wil ik daarlaten”, zei ik, „maar wat wil je ermee zeggen, dat hij voor allen boeten moest?”

Werensky's oogen kregen een eigenaardigen glans, maar hij antwoordde bedaard:

„Naar mijn idee vormen de misdadigers de voorste linie van het leger, waarmede het slechte de menschheid aangrijpt. De voorste linie is echter ook hier, evenals in een oorlog tusschen twee volken, altijd het eerste slachtoffer. Daarom groette ik den ‚baron’.”

„Jij behoort dus ook tot de menschen, die vinden dat de een misdadiger met glacé handschoenen moet aanvatten”, meende ik. „Volgens mij zou je de meeste een kopje kleiner moeten maken”.

„Dat geeft niets”, antwoordde Werensky gelaten, „uit elk hoofd zou een nieuwe misdadiger groeien. Geweld heeft nog nooit eenig nut gehad. Bekijk de wereld van tegenwoordig eens: heeft het geweld van vroeger eenig nuttig effect gehad?”

Foto's dr. A. Herrlich

HET DORP APTSEI IN HET PASJGOELDAL IN OOST-NOERISTAN

IN NOERISTAN

DOOR DR. A. HERRLICH (Slot)

DE beste wijze om een indruk te krijgen van ons werk is een expeditiedag te schilderen. Hij begon eigenlijk eerst om 5 uur 's middags, want tegen dezen tijd moest het kamp opgeslagen worden. Vóórdien waren wij onderweg om via een bergpas uit een ander dal ons nieuwe doel te bereiken. Meermalen hadden wij, zooals reeds meegedeeld, voor deze klauterpartijen twee tot vier dagen noodig. Bereikten wij eindelijk de volgende nederzetting, dan sloegen wij zoo dicht mogelijk in de buurt ervan het kamp op. Meestal lag dit aan het water, op een boschweide, en bekommerden wij ons aanvankelijk niet om de bewoners. Deze waren meestal toch reeds van onze komst onderricht en kwamen na eenigen tijd vanzelf, waarbij zij wantrouwend ons doen en laten opnamen. Was na een uur het kamp opgeslagen, waren de verpleging en alle technische details afgedaan, dan begon onze wetenschappelijke expeditiearbeid en moesten al de botanische, geologische en geografische onderzoekingen verricht worden. Moeilijk waren de taalopnamen van onzen taalkundige, evenals de anthropologische opmetingen, en meermalen is 't me overkomen, dat ik met een „slachtoffer” alleen op de weide stond, terwijl de anderen voor de glanzende instrumenten gevlucht waren. 's Avonds begon het spreekuur voor de tent, waarbij de kwalen en kwaaltjes

der dragers en soldaten onzer expeditie, en die der wat toeschietelijker geworden landslieden, te behandelen waren. Bij de deelnemers aan de expeditie werd na enkele weken het gebrek aan versche groente merkbaar en de onvermijdelijke wonden, schrammen en insectensteken wilden niet heelen. ☼ Nu willen wij niet zeggen, dat hiermede het dagprogram afgelopen was. Menigmaal onderbrak de gevreesde dragersplaag al ons werk en dwong ons tot eindelooze onderhandelingen en nutteloos oponthoud. Wij hadden soms dan ook niet minder dan de halve bevolking van het dorp noodig en slechts met goede betaling en gebruikmaking van zachte middelen tot aandrang wisten wij hen over te halen, ons drager-diensten te bewijzen. Anders beschouwden zij dit als een slavendienst, een vrijen Kafir onwaardig. Het beste middel tot aandrang was de bedreiging met een langer verblijf. Onze veelhoofdige karavaan had geen gering kwantum vleesch en vet noodig en het zou in strijd geweest zijn met de wetten der gastvrijheid, om ons de levering dezer levensmiddelen te weigeren. ☼ De bewoners van Noeristan vormen niet een stam-geheel. Reeds vroeger was bekend, dat zij in verscheidene volksgroepen uiteenvallen. Bijna elk dal heeft een andere taal en meermalen moesten wij ons via den omweg van eenige tolken verstaanbaar maken. De geschiedenis der Kafirs is onbe-

kend en het is een open vraag tot welk volk zij behooren. ☞ Het gelukte ons, over de 300 antropologische metingen te doen en wij hopen, dat deze, evenals de op gramfoonplaten opgenomen taalvoorbeelden eenige klaarheid zullen brengen. Uiterlijk zijn de Kafirs steeds opgevallen, daar zij ten deele slank, blond en blauwoogig zijn, welk type zich volkomen onderscheidt van de omwonende volkeren. Men heeft in hen de overblijfselen der oer-Aziërs, dan wel afstammelingen van achtergebleven troepen van Alexander den Groote gezien, doch deze vraag is, zooals reeds opgemerkt, nog niet opgelost. ☞ Tegenwoordig zijn de bewoners van Noeristan voor het grootste gedeelte Mohamedanen, al herinneren ook vele zeden en gebruiken aan hun ouden cultus. Aan de grens van Chitral bevinden zich nog dorpen, die het oude geloof van den god Imra, benevens aan de vele bosch- en riviergoden bewaard hebben. Daar bevinden zich nog in de ravijnen de „doodenakkers” met de onder den vrijen hemel geplaatste doodkisten en de merkwaardig gesneden beelden der goden en beschermgeesten. ☞ Ook de materiele cultuur der bevolking is eigenaardig en neemt een afzonderlijke positie in. De huizen zijn van steen en hout, in vakwerk gebouwd, meermalen rijk versierd met steenbokgeweien en houtsnijwerk, welke laatste motieven vertoonen, die uit overoude tijden dateeren.

KLEINE AFGODSBEELDEN TER EERE DER AFGESTORVENEN
BIJ HET „KERKHOF” VAN BOEMBOERET IN CHITRAL

MOLENS

DOOR F. KOSTER (I)

Zij staan er sinds vele geslachten,
Tot glorie van 't Hollandsche land,
Zij gaven hun werk en hun krachten
En hielden de eeuwen door stand.
(Uit het eerste Jaarboek der
Ver. „De Hollandsche Molen”).

WIE geregeld door ons land trekt ziet er nog vele staan: molens in velerlei typen en in gebruik voor velerlei doeleinden. In het lage water-

EEN OP DE FLUIT GEBLAZEN MELODIE WORDT OP EEN GRAMFOONPLAAT OPGENOMEN

land van de beide Hollanden en Zeeland, van Friesland en andere provincies decoreeren zij met hun ranke figuren het wijde vlakke landschap, kostbare elementen van schoonheid, zooals geen enkel land ze kent. Hoe fijn onderbreken zij de teere lijnen van wijde horizonnen in het polderland! Hoe monumentaal verrijzen ze aan den rand van onze groote droogmakerijen, hoe krachtig spreken zij van de stoere bedrijvigheid in het Zaanse industrieland, en hoe bekoorlijk is niet hun schoonheid op de hooge esschen van het heuvel-

achtige Nederland in het Oosten! ☞ Zij staan er sinds vele geslachten.... Maar vele, veel meer dan er nog aanwezig zijn, zijn gevallen in den overmachtigen aanval van de motorische beweegkrachten der industriële beschaving. ☞ Volgens betrouwbare cijfers komen er thans nog in ons land meer dan 2500 molens voor, terwijl ruim 5000 zijn verdwenen. Die hebben plaats gemaakt voor veelal leelijke stoomgemaaltjes en de afschuwelijke metalen molens van Amerikaansche herkomst, die thans vooral de provincie Friesland zoo ontsieren. Helaas zijn van deze 2500 vele niet zeker van hun bestaan. Een aantal is in verval, wordt niet meer gebruikt

of dreigt door andere oorzaken te gronde te gaan. Daartegenover staat, dat juist in de laatste jaren de molen weer in grootere eere is gekomen, eerstens door een wijziging in de gedachten omtrent de economische waarde dezer werktuigen, tweedens door de verbeterde constructies van de wieken volgens het Dekker-systeem en andere toepassingen, welke het economische nut van de molens ten zeerste hebben opgevoerd, terwijl de kosten daalden. ☼ In de laatste jaren zijn wij zelfs meermalen er getuige van geweest, dat de motorische bemaling van polders weer werd opgeheven en plaats maakte voor windbemaling, terwijl voorts tal van molens, welker laatste uren geteld schenen, opnieuw in gebruik werden genomen. ☼ Ongetwijfeld is er door de oprichting van de Vereeniging „De Hollandsche Molen” een kentering gekomen in de opvattingen van ingenieurs, practici en aesthetici over de windmolens, een kentering welke reeds belangrijke gevolgen heeft gehad en ongetwijfeld in de toekomst zich steeds op krachtiger wijze zal openbaren. Daarover later nog iets meer! ☼

De windmolen heeft een zeer lange, duistere geschiedenis. Niet alleen de Hollandsche windmolen, maar de molen in het algemeen. Zijn geschiedenis reikt stellig in het heel verre verleden terug. Waar, en door wie werd de eerste molen gemaakt, door welke reeks van uitvindingen en door welke omstandigheden kon de eerste molen ontstaan? Deze molen, hoe primitief hij ook geweest mag zijn, was voor den praehistorischen of vroeg-

historischen mensch een wonder, een wonder, dat getuigde van scheppingskracht en technisch inzicht. ☼ Wij moderne menschen, opgegroeid te midden van een weergalooze technische cultuur, begrijpen dat niet zoo goed meer, hoe de primitieve of halfbeschaafde mensch er in slagen kon dit bouwwerk te doen ontstaan: de houtdeelen zoodanig te construeeren, dat daaruit een werktuig kon ontstaan, dat hem bij den landbouw of in de nijverheid diensten kon bewijzen. Als stoere bewijzen van mensche lijke vindingskracht staan thans de zware reuzen in het landschap: niet alleen monumenten van schoonheid, doch ook van cultuur. Zij vertolken daar den inspannenden arbeid van geslachten in den strijd om het meesterschap over de krachten der natuur, het meesterschap over den wind, die werd aangewend in den strijd tegen het water. De wind, die ook gebruikt werd om mensche lijke ar-

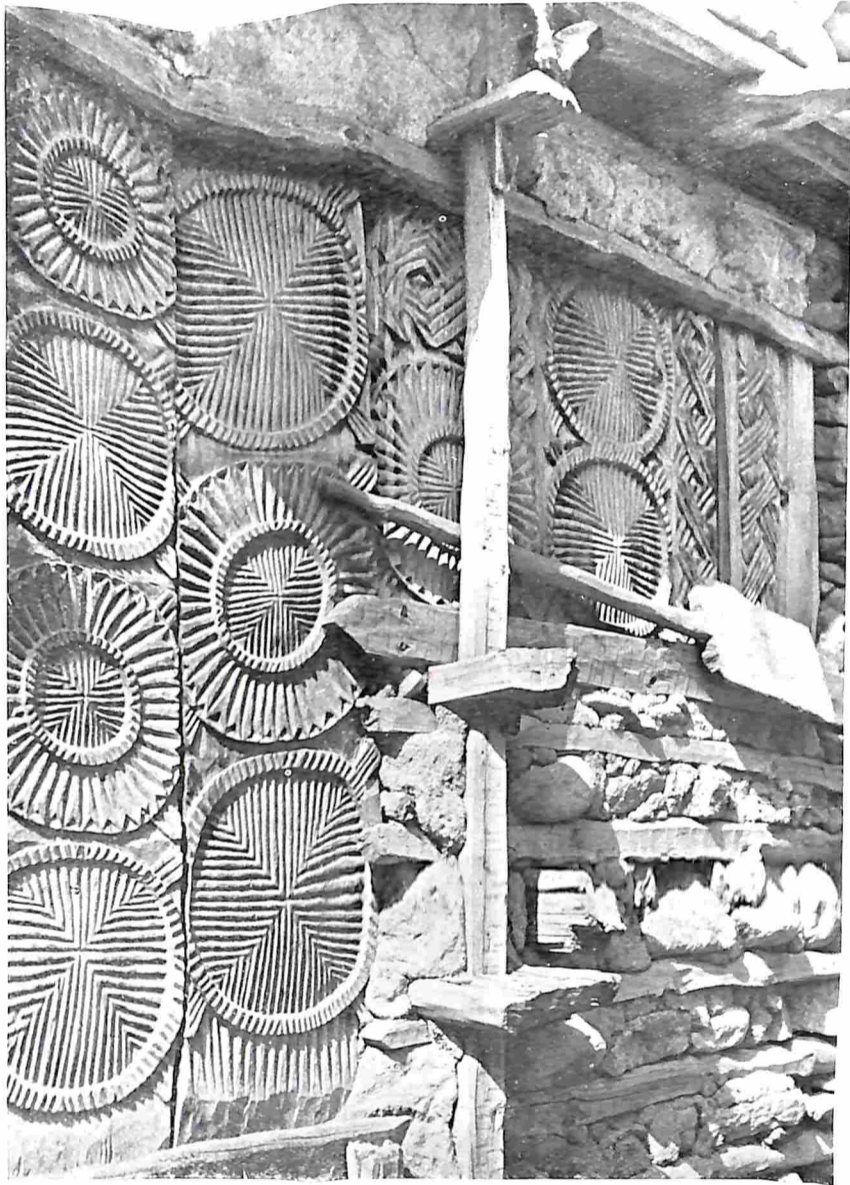
beidskracht te sparen bij het fijnmalen van het graan of oliehoudende zaden, bij het zagen van zware boomen, die de molenaars in staat stelde om vlugger te produceeren. Hoe kranig hebben de molens er niet toe bijgedragen om ons land in de beroemde Gouden Eeuw tot hoogere welvaart op te voeren! Toen begreep men, dat er goud aanwezig was in den wind! In onze eeuw is men dat wel eenigszins vergeten. De hoeveelheden vloeibaar en zwart goud, olie en steenkool, ten dienste van de industrie gesteld, waren en zijn immers nog steeds ontzettend groot. De betoovering der machines doet de gedachte afwenden van het goud, dat de wind in zulke reusachtige hoeveelheden bezit, al schijnt het, dat thans de kracht dezer betoovering

iets wordt gebroken....

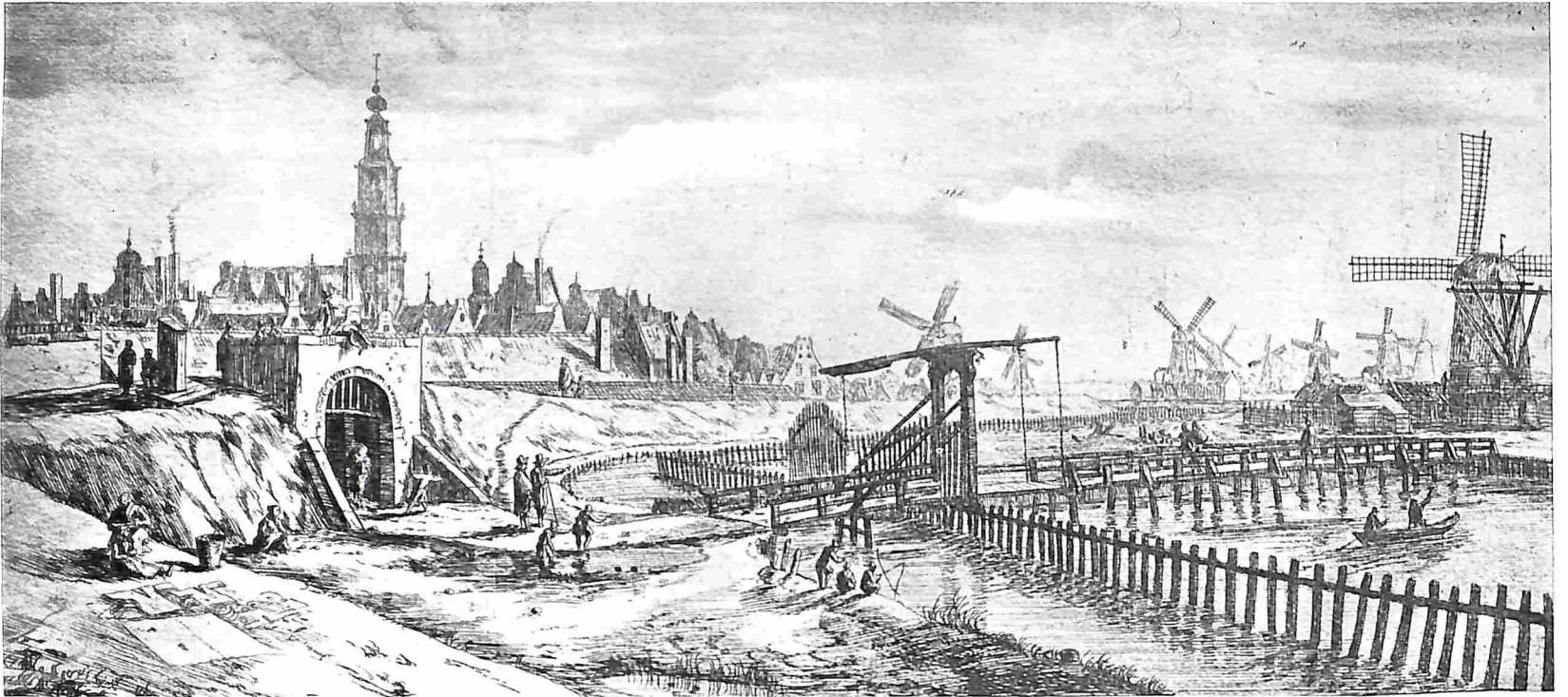
☼ Over den oorsprong van den molen in Holland is eigenlijk nog maar heel weinig bekend. Het eerste bewijs van de aanwezigheid van een windkorenmolen is uit de late Middeleeuwen afkomstig, uit het jaar 1299, waarin Jan de Eerste, hertog van Brabant en Limburg, aan een zijner getrouwen vergunning verleende tot het bouwen van een molen tusschen de tegenwoordige dorpen St. Oedenrode en Schijndel. Dit bewijs toont echter volstrekt niet aan, dat er niet veel eerder molens in onze gewesten zijn geweest.

☼ Volgens het werk „Onze Hollandsche Molens” is wel met zekerheid aan te nemen, dat de molen geen Hollandsche vinding is geweest; verondersteld wordt, dat de kruisvaarders op hun tochten naar het Heilige Land molens hebben aangetroffen en, met

deze als voorbeeld, hun eigen molens hebben opgericht. Niet kan worden ontkend, dat zij dit met smaak en kunstzinnigheid hebben gedaan. Hetgeen immers in de evolutie van den Hollandschen molen is te voorschijn gekomen: een groote reeks van zeer monumentale en karakteristieke bouwwerken, verdient onze grootste bewondering. De molens van het Oosten, die thans nog weinig of niets afwijken van de typen, welke de kruisvaarders hebben waargenomen, zijn lang zoo schilderachtig niet! ☼ Amsterdam bezat in de veertiende eeuw minstens drie molens. Het waren toen vrijwel alle standaardmolens; eerst veel later kwamen de steenen molens. ☼ Aardig is het ontstaan van de eerste steenen molens, de zoogenaamde torenmolens. Toen na de uitvinding van het buskruit de oude muren en torens geen voldoende afsluiting van een stad meer boden en vervangen werden door wallen met bas-

IN NOERISTAN. FRAAI HOUTSNIJWERK AAN EEN HUIS IN NOERISTAN

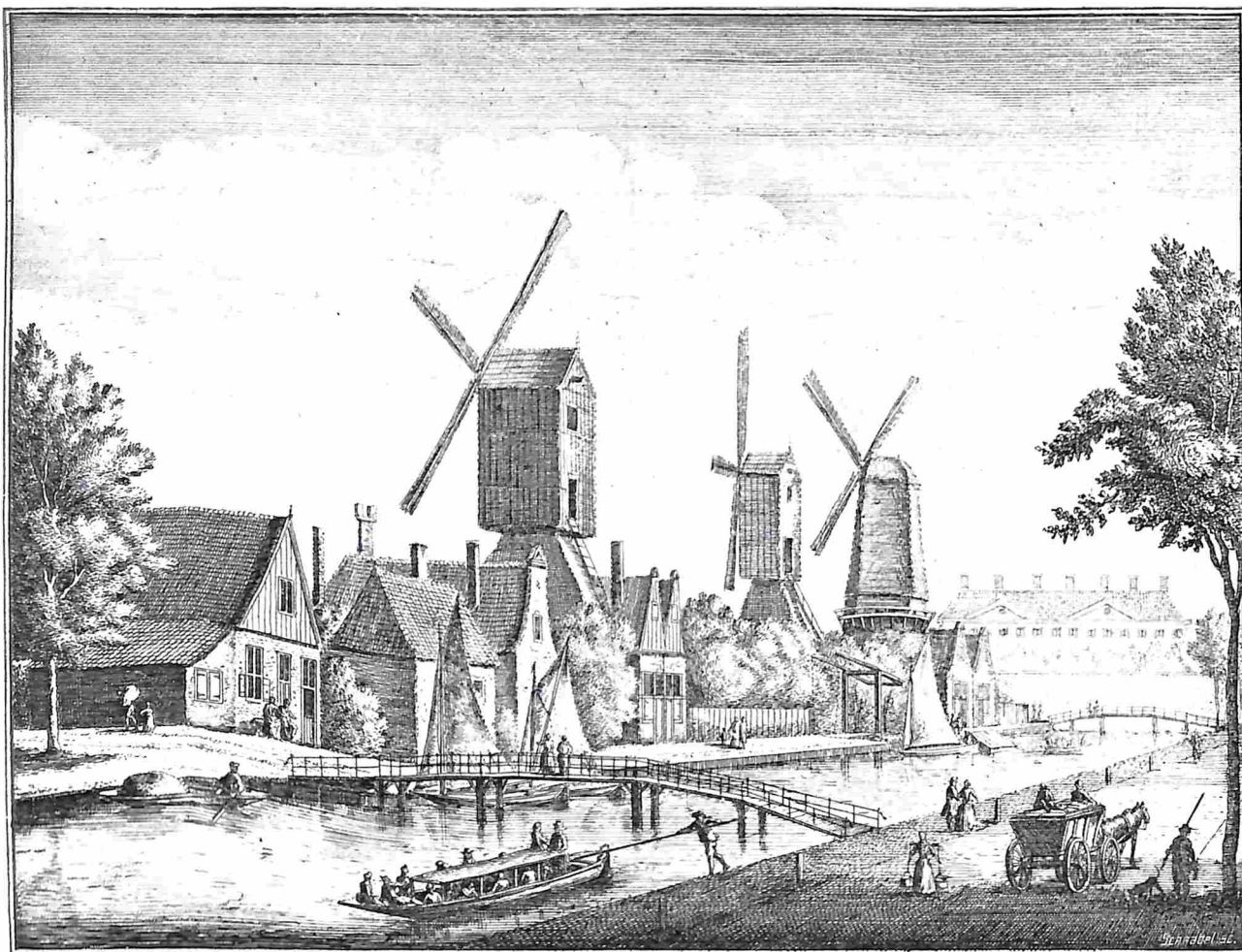

DE ZAAGMOLENPOORT TE AMSTERDAM IN DE 17e EEUW
(Naar de ets van Zeeman in het Stedelijk Archief te Amsterdam)

tions, werden enkele dezer torens ingericht tot windmolen, zooals blijkt uit plattegronden uit de vijftiende eeuw. Zoo ziet men hoe door een samenloop van omstandigheden allerlei typen konden ontstaan; misschien is het denkbeeld tot verbouwing der torens weer aan het voorbeeld der steenen molens in Zuid-Europa ontleend. Een van deze molens in Amsterdam had zes wieken, maar dit stelsel schijnt hier toch nimmer te hebben voldaan; later zijn het altijd vierwiekmolens, die verrijzen. ∞ Wij weten van watermolens al weinig meer dan van de korenmolens: de eerste, waarvan wij hooren, dateert uit 1326. Langzamerhand komen er meer, hoewel slechts enkele exemplaren. Eerst na de ver-

betering van de draaibare kap in 1573 door den Vlaming Van Moerbeke komt er meer leven in de brouwerij, waarop aan het einde van de zestiende eeuw het molenwezen tot grooten bloei kwam, zooals wel blijkt uit de oprichting van olie- en zaagmolens. In 1586 draait ook reeds de eerste papiermolen! ∞ Aan dit tijdperk is ook verbonden de naam van den grooten Jan Adriaansz. Leeghwater, die in 1575 geboren werd en tal van molens bouwde en verbeterde, die gebruikt werden voor de bemaling der talrijke drooggelegde plassen in Noord-Holland. (Wordt vervolgd)

EEN jonge erfprins maakte in de 18e eeuw een zgn. „grote reis”, d.w.z. hij bezag in gezelschap van een gouverneur een aantal hoofdsteden, universiteiten, musea, bibliotheken enz. zeer oppervlakkig en bezocht enkele kunstenaars en geleerden van naam. Zoo kwam hij ook in het observatorium te Göttingen. Hier was de mathematicus KÄSTNER zijn gids en toen deze een telescoop voor zijn bezoeker wilde richten, benam de prins hem voortdurend het uitzicht. Tot Kästner droogjes zei: „Hoogheid, U gelieve te bedenken, dat U wel doorluchtig, maar niet doorzichtig bent.”

MOLENS AAN DE OVERTOOMSCHE VAART TE AMSTERDAM IN DE 17e EEUW

DE OEHOE EN DE HUTJACHT

DOOR A. B. WIGMAN

OP het ruime erf van den jachtschut der uitgestrekte bezitting valt van allerlei te zien en wanneer we in de vriendelijke woonkeuken hebben thee gedronken na den langen tocht door bosch en veld, loopen we graag eens even om het eenzame huis. Vroolijk geblaf van 'n dozijn honden in de ruime kennels begroet ons; fraaie Duitsche staande, zachtbehaarde spaniels, een formidabele koehond — trouwe hulp van zijn baas tegen wilddieven — prachtige Engelsche pointers, uitsluitend voor de patrijzenjacht en met een ongehooflijk fijnen neus, het huishondje van mevrouw, dat hier tijdelijk vertoeft, wellicht een mand pittige kleintjes... dat zijn zoo de viervoeters, die joe-lend, jankend en blaffend hun concert aanheffen, wanneer we met den jacht opzichter 't erf opgaan. Even moeten we bij die opgewonden bende kijken en den langhaar over den verstandigen kop aaien, dan gaat het verderop, om de jonge patrijsjes te bezien, om langs de lange rij opgehokte fazanten te wandelen, om de fretten een be-

zoek te brengen, om in de kunstmoeder den kriewelenden troep fazantenkuikens te bewonderen en om in de manege dichtbij de edele Fransche en Engelsche volbloeds te zien aan de longue van den pikeur. Daar gaat al gauw een uurtje mee heen, maar toch blijft er altoos wel een oogenblik over, om Hans den oehoe te begroeten. Wij zouden hem trouwens niet graag overslaan, want hij is de interessantste verschijning onder de gansche levende have van dezen jagershof en vraagt steeds weer onze belangstelling. In een ruime en hooge kooi, koel beschaduwde door het groene eikenloover is de groote uil ondergebracht en zit wat slaperig en doezelend op de dikke kruk. Pas heeft hij zich te goed gedaan aan een konijntje, dat zijn baas vanmorgen tusschen de jonge boerenkool in den tuin verraste, toen hij van 't voeren der reën terugkeerde. De sluimering na het copieuse maal is echter zeer licht en er ontgaat niet veel aan den blik uit de prachtige ronde kijkers van den oehoe. Wanneer we de kooi naderen, stapt hij van

den eenen poot op den anderen, knapt hoorbaar met den zwarten snavel en blaast ons, onder het opzetten der veeren, nerveus aan. Doch dat is allemaal maar loos alarm, want als de opzichter, dien hij uitnemend kent, evenals alle huisgenooten en 't werkvolk op het erf, hem gemoedelijk toespreekt, richt hij tevreden de zwart-gele oorpluimen op, neigt den dikken kop en zegt zachtjes, binnensmonds, doch helder als een klok „oe-boe oeboe”, lokkend en tevreden. In zijn geboorteland, de berggewonden en de rotsachtige dalen van eenzame Duitsche en Oostenrijksche uithoeken — in ons land broedt deze groote uil niet — klinkt zijn roep heel anders, wilder en vaak hartstochtelijker en er zijn vele spookverhalen onder de landelijke bevol-

king in omloop met de sonore kreten van den nachtvogel als uitgangs- of middelpunt. Vooral in den broedtijd, die omtrent Maart/April valt, laat de oehoe zich vernemen en dan treft zelfs ook in gevangenschap de liefde dezen rauwen gezelschap en hoort de vrouw van den jachtschut zijn luide „oe-boe oeboe

MOLENS AAN DEN NOORDERRING VAN DE SCHERMER. GROOTENDEELS THANS VERDWENEN

boe oe oe oe...” over den hof schalmeien, terwijl de voorjaarsregen kletsend tegen de dakramen slaat en de wind in de pijnboomen steunt. Doch nimmer krijgt de roeper antwoord, want tot zijn genoot, die op een andere boschwachterij is gehuisvest, reikt de machtige stem niet en hoogstens kan het de ransuil uit 't dennenbosch wezen, die met een twee-lettergrepig „hii-oek hii-oek” den grooten neef repliceert. Wij staan nog altijd bij de kooi en bewonderen den indrukwekkenden vogel, die op den zitstok heen en weer stapt en de vurige, rood-gele oogen nauwelijks van ons afwendt. Inderdaad is het een uitermate fraaie en kloeke verschijning, imposant door houding, blik en voorkomen. Bij wel 60 à 65 cm hoogte kan hij een vlucht ontplooiën van over de anderhalve meter en wanneer hij een vleugel strekt, komen al de fijne tinten en tonen in 't roestgele gevederte prachtig naar voren. Het zachte, opgebolde uilenkleed, dat een volkomen geruischlooze vlucht waarborgt, is op den rug donkerbruin gevlamd en vertoont onderaan donkere

lengtevlekken met zeer dunne golflijntjes overdwars, terwijl de keel van wit tot crème wisselt. Het meest markante zijn, na den trotschen kop met de barnsteen kijkers, de sterke, bevederde klauwen, krachtig en massief. Wanneer wij deze goed bekijken, dunkt het ons geen wonder, dat de oehoe met gemak ook zoogdieren ter grootte van haas, reekalf enz. kan slaan en waar deze vogel nog in de vrije natuur voorkomt — dat is nog maar op weinige plaatsen en hij wordt er gelukkig als een kostbaar natuurmonument beschermd — geschiedt dit inderdaad. Toch brengen deze uilen door hun sporadisch optreden nergens schade van beteekenis aan de jacht toe; de grootmoedige Nimrod gunt den koning der nacht gaarne zijn aandeel in het overvloedige wild, omdat hij wel weet, dat voor een aanzienlijk gedeelte schadelijke knagers, zooals eekhoorns en konijnen, alsmede kraaien het voedsel vormen. De oehoes, die men hier en daar op uitgestrekte jachtgoederen aantreft, worden gebruikt voor de z.g. hutjacht, d.w.z. dat men zich den afkeer, dien andere vogels jegens uilen koesteren, ten nutte maakt, door den oehoe op een open plek, duidelijk zichtbaar op een paal te plaatsen. Dichtbij bevindt zich de schuilhoek van den jager, die aan de bewegingen van zijn gepluimden helper onmiddellijk bemerkt of er roof- of zwarte galgenvogels, die het wild belagen, naderen. Zien deze n.l. den gehaten uil, dan stooten zij heftig op hem of gaan in een dichtbijen boom zitten schelden en tieren, aldus een uitnemend doelwit voor de buks gevend. Toch wordt de oehoe slechts zelden voor deze jacht gebruikt en wij moeten er niet veel anders in zien dan een rudimentair, uit Duitschland geïmporteerd vermaak, dat ook daar te lande, nu bijna alle roofvogels krachtiger dan onder een vroeger régime beschermd worden, steeds meer afneemt. Voor den natuurvriend evenwel biedt het een groot genoegen eens, met edeler gevoelens bezielde, den oehoe op

Foto v. d. Peppel

OEHOE

den paal te plaatsen en alles waar te nemen, wat er op af komt. In 't klein kunt ge het ook met een steenuiltje probeeren. Toen onze foto vervaardigd werd, bleek ons weer, hoe veel beter deze forsche vogel tot zijn recht kwam in de wilde stuifzanden en tusschen de oude berkenstompen, dan in de kooi. Het was een beetje 'n angstig oogenblik, toen de opzichter haar ontsloot en, den oehoe met hoedzwaaien afleidend, hem om de zware, scherpbenagelde klauwen greep, maar het gelukte, zonder dat er wonden geslagen werden. Die kunnen zeer diep en gevaarlijk zijn, zooals menige jachtschut getuigen kan, want in zijn angst slaat de vogel hard en diep. Wie de goede manier kent, kan echter den oehoe zonder bezwaar bevrijden en wegdragen, hetzij aan de pooten, hetzij in een speciale korf op den rug.

GOTISCHE HAARDPLAAT (Zie het artikel op bladz. 478)

17e EEUWSCHE HAARDPLAAT UIT HET OOST-INDISCH HUIS TE ROTTERDAM

OUDE HAARDPLATEN

DOOR L. SPRUIT

OVER oude dingen hangt een bekoring, waaraan maar weinigen kunnen ontkomen. Een kerk, waarin nog de echo's klinken van de gebeden van vele voorgelachten, een trapje, uitgesleten door zooveel voetstappen vóór ons, een meubelstuk dat generaties al gebruikten, het zijn dingen die spreken tot wie er gevoelig voor is. En dat zijn er gelukkig heel velen, tegenwoordig. De belangstelling voor wat vroegere geslachten dachten en schreven, bouwden en wrochten, neemt nog altijd toe. En naast degenen die verzamelen omdat het goed staat of mode is, is er het veel grootere getal van de liefhebbers, die belangstelling en piëteit hebben voor wat het voorgelacht ons naliet. Al zijn soms hun verzamelingen miniem, of zeer heterogeen, al is de waarde van hun stukken ongelijk en in vele gevallen dubieus, ze hangen aan wat ze in den loop der jaren wisten te brengen aan gebruiksvoorwerpen uit het verleden. Veel van onze collectionneurs hebben dat echte fijne gevoel voor oude stukken en zijn daarbij in staat, een mooie verzameling bijeen te brengen. Maar daarnaast is er het veel grootere getal van kleine, bescheiden „collega's", wier middelen niet toelaten, zoo'n keurcollectie te vormen. Al is dan hun bezit kwalitatief niet groot, of al bestaat het uit slechts enkele, mooie stukken... wat doet dat er toe, waar immers de liefde voor de oude dingen aanwezig is! Zoo is voor verzamelaars een museum altijd min of meer een noodzakelijk kwaad. Zeker, veel moois wordt hier voor ondergang of misbruik behoed, veel studie-materiaal is er bijeengebracht. Maar anderzijds: de voorwerpen móeten er wel tekort komen, omdat zij nu eenmaal niet kunnen functioneeren. Dat is noodzaak in een museum, een noodzakelijk kwaad dat in een particulier huis vermeden kan worden. Een oude tafel wordt daar — zij het ook met voorzichtigheid of maar af-

en-toegebruikt; in het museum kan er slechts een nummer op staan en een bordje „niet aanraken". Een vaas komt eerst tot haar recht als er bloemen in staan. En een haardplaat hoort niet tegen een muur thuis, maar in den achterwand van een schouw, grillig verlicht door de rosse vlammen. Evengoed als meubels en porcelein behooren de haardplaten tot de gebruiksvoorwerpen van onze voorouders. Alleen is er in onze tegenwoordige huizen gemakkelijker een plaatsje te vinden voor een oud meubel, een stukje blauw of wat tin, dan voor een haardplaat. Wie er ergens een „opsnuffelt" — o dat heerlijke voldane gevoel wanneer we iets vinden op een speurtocht — heeft ook feitelijk de verplichting, er de plaats aan te geven die haar toekomt. En dat valt niet mee, want wie bouwt zich een open haard terwijl van een oude haardplaat? In particuliere huizen ziet men ze, tenminste in ons land, niet veel. Musea en sommige instellingen bezitten vaak wondermooie haardplaten. En dan zijn er nog boerderijen, waar achter het knisperende houtvuur zoo'n plaat prijkt, waar-

RENAISSANCE HAARDPLAAT

van de voorstelling bij het vlammenspel nauwelijks te onderscheiden is. Dán is de haardplaat pas goed op haar plaats: als de vonken opspringen voor het dravend ruitertje, de bloemguirlanden, de oranje-appels, het trotsche wapenschild. De voorstellingen krijgen een ongedacht relief, dat we er nooit achter zouden zoeken wanneer we ze bij nuchter daglicht beschouwen. ☼ Zeer fijn zijn deze platen uit den aard der zaak niet, al is het verwonderlijk hoeveel men er soms nog mee heeft kunnen bereiken.

Procédé en doel waarvoor ze gemaakt zijn verhinderen een ragfijne afwerking. Waarschijnlijk werden de oude haardplaten zonder vormkast gegoten en het is verwonderlijk hoe ze eeuwenlang het vuur hebben kunnen trotseeren zonder ernstig beschadigd te raken. Er is een hypothese, dat de paneelen met hun vullingen en omlijstingen in hout werden gesneden en de figuren in was of klei. Van de werkplaatsen en de werkwijze onzer haardplatenmakers weet men overigens nog niet veel af. ☼ De voorstellingen zijn, tenminste wat de Holland-

sche haardplaten aangaat, bijbelsch, allegorisch of zuiver ornamentaal, waarbij wapenschilden een groote rol spelen. In de 17de eeuw waren patrotische voorstellingen — de Prince van Oranien, de Nederlandsche leeuw, een man in den Hollandschen Tuin, de vrijheidshoed op een stok — zeer geliefd. Een versiering van oranje-appels vormde dan een passende omlijsting. Guirlanden van bloemen en vruchten waren algemeen; ook schelpen, kwasten, kolommen en kapiteelen. Verschillende musea bezitten mooie haardplaten uit de 16de en 17de eeuw; het Haagsch Gemeentemuseum heeft er met verschillende voorstellingen en goede bijbelsche tafereelen zijn te vinden op twee haardplaten in het Bisschoppelijk Museum te

Haarlem. ☼ Het is een kwestie van smaak, maar ongetwijfeld zullen de Gotische haardplaten — uit het laatst van de 15de en het begin van de 16de eeuw — door velen wel boven de latere Renaissance-platen verkozen worden. Hier geen dominerende voorstellingen, maar een rustig spel van lijnen, strak als de meubels uit dien tijd. Veel platen herinneren in hun ornamentiek aan paneelen van kasten of banken en ze moeten wel voortreffelijk gepast hebben bij de hooge, smalle en ondiepe

schouwen uit de 15de eeuw, die toen een middelpunt van het huiselijk leven vormden, zooals dat nu nog in onze boerenwoningen het geval is. Ook Engeland heeft zich nooit geheel van de open haarden afgekeerd. Steeds nog worden daar haardplaten gemaakt. Over het algemeen zijn zij breeder en lager dan die uit onze streken. Ook tusschen gotische en latere haardplaten is een verschil in vorm en formaat, dat samenhangt met den in de 16de eeuw gewijzigden vorm van de schouw: die werd dieper, lager en breeder. ☼ Onder de latere haardplaten

uit de 17de eeuw zijn er verscheidene, die wonderfijn gemodelleerd zijn en gracieuze figuurtjes dragen. Toch is en blijft een haardplaat zonder vuur een dood ding: eerst de vallende vonken, de laaiende roode en gele tongen en de gloeiende houtblokken geven den voorgrond, waaraan de plaat behoefte heeft. En de voorstelling komt pas geheel tot leven, wanneer de vuurgloed dan hier, dan daar een rossig glimlichtje werpt op het glanzende ijzer. ☼ Daarom is een haardplaat voor den liefhebber een veeleischend bezit, maar in den open haard dan ook een vreugde voor oog en hart!

HAARDPLAAT UIT 1665

De vuurpijl, een fraai bloeiende vaste plant

DOOR G. KROMDIJK

DE naam vuurpijl is voor deze plant lang niet slecht gekozen, want ze duidt haar karakter tamelijk goed aan. Gelukkig dat we zoo'n goeden Nederlandschen naam bezitten, want in de botanie is men het omtrent den juisten naam lang niet eens. Wat de een Tritoma noemt, heet bij den ander Kniphofia, en als het daar nu maar bij bleef, zou het nog wel gaan, doch men spreekt ook van Veltheimia en Aloë, en als u deze gewassen bij den kweeker bestelt, weet ik niet precies wat u zult ontvangen, doch zeker geen Vuurpijlen. Geeft u echter Tritoma's of Kniphofia's op — onder dezen naam staan ze het meest bekend — dan komt de zaak wel in orde. ☼ De Engelschen hebben haar den naam van Flameflower of Redhotpokerplant gegeven, een naam, al even karakteristiek als de Nederlandsche. ☼ De Vuurpijlen behooren tot de oude tuinplanten, immers in 1717 werden ze reeds uit de Kaapkolonie naar Europa overgebracht. De oorspronkelijke soort Kniphofia aloides had echter een groot gebrek: daar ze geweldig lange, kale stengels vormde, met aan den top een tros oranje-gele buisvormige bloemen, was ze voor kleine stadstuinjes minder geschikt. Door hybridisatie en selectie hebben de kweekers de oorspronkelijke soorten aanmerkelijk verbeterd, zoodat men thans over een groot aantal goede hybriden beschikt. Vooral de kruisingen met Kniphofia mirabilis en gracilis hebben belangrijke resultaten opgeleverd. Uit een kruising tusschen de gewone Kniphofia aloides met Kniphofia Mac. Owani ontstond de variëteit corallina. Deze wordt niet zoo bijzonder hoog en bloeit met trossen koraal-roode bloemen. Thans heeft men de bloemen niet alleen meer in het oranje of oranje-geel, doch heeft men ook hybriden met gele en crème-keurige bloemkolven, terwijl er ook reeds met rose bloemen zijn. Door selectie zijn ook de bloemtrossen van de Kniphofia aloides heel wat grooter geworden, zoodat de verhouding tusschen tros en stengel thans heel wat beter is. Voor borderbeplanting zijn de Vuurpijlen dan ook wel buitengewoon geschikt, temeer daar de oranje-roode kleur eigenlijk uniek is. Bovendien beginnen ze in Augustus te bloeien, waarmee ze tot in den laten herfst — als er weinig andere bloemen meer zijn — doorgaan. Door de

bijzondere kleur en den vorm der bloemen moeten met het combineeren van andere gewassen een beetje voorzichtig zijn: alle kleuren passen er lang niet bij. De mooiste resultaten bereikt men door een paar flinke plekken in den border te beplanten, liefst met een paar verschillende kleuren, d.w.z. een paar plekken met elk één kleur. ☼ Vuurpijlen kunnen in elken tuin worden aangeplant, als men maar rekening houdt met een open, zonnige standplaats. Daarbij verlangen ze een voedzamen, flink diep bewerkten grond; vooral om het laatste moet

gedacht worden. Ze zijn niet volkomen winterhard en men moet ze liever niet in het najaar planten, daar dan de kans op bevroren tamelijk groot is. Zelfs al staan ze reeds enkele jaren vast, dan moeten ze toch in den winter nog gedekt worden. De langwerpige, groene bladeren mogen in den herfst niet afgesneden worden, doch moet men bijeen binden. Daarna brengt men een laag turfmolm om de plant aan, doch zóó, dat de bijeen gebonden bladeren boven de turfmolm uitkomen. Op natte gronden verdient het aanbeveling de planten in het najaar met een flinken kluit op te steken, en ze in den kouden bak te bewaren. In het vroege voorjaar, Maart-April, kan men ze dan weer uitplanten. Overigens moet men ze zoo weinig mogelijk scheuren of verplanten, want juist als ze enkele jaren vast staan beginnen ze pas rijk te

Foto fa. van Tubergen

KNIPHOFIA CORALLINA

bloeien. ☼ Men kan ze ook vermenigvuldigen door middel van zaaien, het zaad ontkiemt n.l. heel gemakkelijk. Op bepaalde soorten moet men natuurlijk bij het uitzaaien niet rekenen, doch soms komen er heel aardige verrassingen in voor. Is men er voor in de gelegenheid, dan moet men ze zoo vroeg mogelijk in het voorjaar onder glas zaaien, ze kunnen dan, in Mei buiten uitgeplant, nog den zelfden zomer bloeien. Zaaït men in Mei-Juni in den vollen grond, dan kan men ze het best in potten verder kweeken, om ze 't volgend voorjaar in den vollen grond uit te planten. ☼ Niet alleen dat ze bijzonder mooi als borderplant zijn, ook als „solitair” zijn ze heel goed bruikbaar. Buitengewoon fraai zijn ze, als ze aan een groote groep langs den vijverkant gepland worden: de weerspiegeling der oranje bloemen in het water is reeds een genot op zich zelf.